

Sami Kolamo

Kehona katsomossa

Jalkapalloilu on maailman suosituin urheilumuoto, ja futisfaneja on enemmän kuin minkään muun urheilulajin kannattajia. Arkikeskustelussa nämä on ymmärretty useimmiten yhdenmukaisesti monoliittisena heimona, vaikka todellisuudessa fanijoukot näyttävät hyvin erilaisina ryhminä, joissa yksilölliset toimijuuden tavat ja tottumukset vaihtelevat suuresti. Intohimoisimmille kannattajille, elämäntapafaneille, futis on jokapäiväisen elämän kiintopiste: suosikkijoukkue on se maailmassa olemisen tausta, jota vasten arjen käytännöt ja toiminnot avautuvat.¹ Faniuden inspiroivassa ilmapiirissä maailma on tietyllä ainutkertaisella tavallaan kietoutunut fanin ympärille. Futisorientoituneessa maailmassaan fani on lähtökohdiltaan nomadi, jonka omakohtaisten merkitysvirtelmien viitekehystenä toimivat sosiaalisen faniympäristön muuttuvat kulttuuriset merkitysrakenteet ja -varastot.²

Kun tutkimuksen analyttiseen keskiöön asetetaan fanin subjektiivinen elämismaailma intentionaalisine merkitysrakenteineen, faniudelle luonteenomainen kehollisuus tulee selkeämmin havaituksi. Ihminen tarkastelee maailmaa kehostaan, kehona. Kehon toiminnallisuus ja liikkuvuus on perustana maailmassa olemisemme käsittämiseksi. Liikkeen välityksellä keho on maailmaan koetusti kosketuksessa.³ Tietoisuutemme maailmasta on kehon välittämää. Performanssiurheilussa, kuten jalkapalloilussa, futistila toimii katsovan (yleisö) ja katsottavan (ammattipelaaja) kehollisen artikaation monikaistaisena kanavana, jossa yleisön ja pelaajien eleet, ilmeet ja liikkeet vaikuttavat toisiinsa spontaanisti ilman selkeästi dominoivaa osapuolta. Fanin näkökulmasta tarkastellen kannattajan keholliseen kokemukseen vaikuttavat yleisesti lajimuodon syvälinen ymmärrys ja erityisesti stadiontilassa futiskehon (improvisoivan) liikkeen lukutaito.

Käsillä olevan artikkelin ensisijaisena lähtökohdana on kysyä, miten fani(us) on, silloin kun se on olemassa? Tai toiminnallisuutta korostaen: miten fani käyttäytyy, miten fani tekee suhteensa maailmaan? Elämäntapafanille ominaista olemisen tapaa peilataan länsimaisen filosofian fenomenologisen perinteen⁴, liikuntaa ja liikkumista ruumiinfenomenologisesti käsittelevien tekstien⁵ ja yleisemmin faniutta populaarikulttuurin muotona valottavien tutkimusten avulla.⁶ Tarkoituksena on positiivisessa mielessä ymmärtää paitsi

faniutta sinänsä myös jalkapalloilun kykyä aktivoida mielekkäällä tavalla lajifaninsa maailmassa olemista.⁷ Näin pohditaan myös epäsuorasti jalkapalloilun suosion mysteeriä.

Elämäntapafaniuden nomadisuudesta

Fanius syntyy (jos on syntyäkseen) elämismaailman intentionaalisissa rakenteissa, kun jalkapalloiluun liittyvät kulttuurin muodot ja sisällöt miellyttävät ”faniutuvaa” yksilöä muita enemmän. Perinteisissä jalkapallomaissa faneja on luonnollisesti runsaammin ja fanikulttuuri on monimuotoisempaa. ”Tykkimieheksi” juurtunut brittikirjailija Nick Hornby kertoo futisfaniutensa alkutaipaleestaan seuraavasti:

”Tuo yksi iltapäivä riitti käynnistämään kaiken – ei tarvittu mitään pitkälististä liehittelyä – , ja käsitän nyt, että jos olisin mennyt White Hart Lanelle (Tottenhamin kotikenttä) tai Stamford Bridgelle (Chelseaan kotikenttä), tulos olisi ollut sama, sillä niin järjestyvä ensi kertani oli [...] olin jo rakastunut joukkueeseen, joka voitti Stoken 1–0, maalilla joka tehtiin rangaistuspotkun jälkitilanteesta [...]

[...] Alkuvaiheessa suhteeni joukkueeseen oli täysin

henkilökohtainen: joukkue oli olemassa vain silloin kun minä olin katsomossa.”⁸

Heideggerilaisittain ilmaisten ihminen tulee valmiiseen maailmaan heitettyinä tiettyyn tilanteeseen. Tästä pisteestä maailma näyttyy meille mahdollisuuksineen, valinnoille avoimena, vaikka elinympäristömme kulttuurinen sosiaalisuus pakottaakin meidät epävarsinaiseen olemiseen, Kuka Tahansa -tyyppiseen ideaaliin. Epävarsinaisuudessamme, joka on ihmiselle tyypillisin ja ”luonnollisin” tapa olla maailmassa, voimme kuitenkin kuulla kutsun, joka vastaa yksilölliseen virittyneisyyteemme. Kutsun ”kolahtaminen”, koukkuun jääminen laittaa liikkeelle suhteemme toiseen, faniuden kohteeseen, josta saattaa kehkeytyä keskeinen ja luova osa minuuttamme.

Oma tilanteemme asettaa siis vapautemme rajat. Vaikka emme voisi muuttaa tilanteemme tekijöitä, voimme vaikuttaa siihen, miten niihin suhtaudumme. Ihminen valitsee aina mahdollisuuksistaan, ja valinnat muokkaavat hänen olemassaoloaan.⁹ Ihmisen olemisen on jatkuvaa elämäntilan tulkintaa, (re)projektoitumista. Faneille projektoituminen asettaa kysymyksen: mikä on futiksen suhde yksilölliseen itseensä tai kuinka keskeisessä roolissa fanius on identiteetin kasvukertomuksessa?

Intentionaalisuuteen on sisäänkoodattuna (eteenpäin)-

suuntautuneisuuden idea, halu lähestyä kohdettaan ja ottaa se haltuun – kietoutua kokonaisvaltaisesti siihen, sen yhteyteen. Tällaisessa syvällisen fanisuhteen luomisessa kannattajalla on aktiivinen rooli: fani kohdistaa ihannoinnin kohteeseensa odotuksia ja tarpeita ja antaa sille intensiivisesti omasta elämästään nousevia merkityksiä. Todellisen fanin tunnistaa sitoutumisesta, tiedosta, aktiivisesta tekemisestä – läsnäolosta.¹⁰

Fani-identiteetti muotoutuu erinäisissä kohtaamisissa muun muassa stadioneilla, fanipubeissa ja mediassa. Havainnoissa puretaan auki niihin latautuneita merkityksiä, tehdään omintakeisiakin tulkintoja; havaintoja liitetään aiemmin koettuun ja elettyyn, uusinnetaan (ala)kulttuuristen merkitysten välisiä suhteita. Vähitellen hämähäyden läpi voidaan nähdä, eritellä ja nimetä – fanius hahmottuu, eheytyy.

Ottelussa ”fanisilmä” visualisoi kehon toiminnallisuudesta, liikkeestä kumpuavaa tunnetta. Fani aistii peliarenan liikkeen melodisuuden ja kontrastina faniation huuto-myrskyn takaisinkytkentänä omassa kehossaan: kylminä väreinä, hikisinä kämmeninä, jännittyneinä ruumiinasentoina ja sen sellaisina. Näin performanssi rytmillään valaa kehontietoisuuteen faniuden hahmoa. Ei-fanille tämä kaikki (jalkapallo-ottelu) saattaa näyttytyä pelkkänä kaaoksena, josta ei piirry esiin muuta kuin hahmotonta objektien vilskettä. Ympäristö on monin tavoin erilainen osallisen, elämäntapafanin kokemana: vieraskin ympäristö esittäytyy ”fanillisesti motivoituneena”. Paikkojen merkityssisällöt rakentuvat kannattajuuteen liittyvien elementtien ja tuntemusten kautta; paikat tulevat faniuden läpivalaisemina asutuiksi ja eletyiksi.

Elämäntapafanille intohimon kohteen piiritysprojekti

ei jää staattisesti keijumaan naiivin idolisoinnin ekstaasiin. Tosifanille suosikkijoukkueen kannattaminen on jatkuvaa panostamista nautintoa tuottavaan kohteeseen: lajitietämyksen kasvattamista ja faniuutisissa ajan tasalla pysyttelemistä. Faniuden tuottama euforisuus on dynaaminen tila, jossa ruumiillista kokemusta täydentää suosikkijoukkueeseen liittyvien asioiden tuntemus. Äärimmillen viety spetsiaalitetiedon tuntemus on erityinen tosifanin heimo-merkintä, joka erottaa hänet muusta kannattajamassasta. Kieli on yksi elämäntapafanin tunnusmerkki ja sallii hänen kohdata myös territorionsa rajojen ulkopuolella tiedoltaan samantasoisia nomadeja.

Laji- ja seuratietytyksen merkitys on elämäntapafanille jopa olennaisempi kuin fanipaita. Suosikkijoukkueen pelipaita on enemmänkin seremonia-asu, jonka avulla osallistutaan pyhään yhteiseen sakramenttiin. Fanirekvisiitan käyttäminen, kuten suosikkipelaajan paitaan pukeutuminen ja/tai mahdollisesti idolin ”tyylin” imitoiminen, osoittaa myös sen, että faniudelle on tyyppillistä eräänlainen identiteeteillä leikittelyminen, subjektiviteetin ja identiteetin rajojen ylittäminen. Jos jalkapalloilu sisältää lajina leikkainesta, myös fanius pitää sisällään leikkimisen haluja ja toiveita. Fanius tavallaan kutsuu ”kulttuureja rekonstruoivan” *homo ludens* -tyypin kulttuurisesta marginaalista parasvaloihin. Johan Huizingan mukaan leikki edeltää kulttuuria; kulttuuri syntyy leikissä, leikkinä. Jos Huizingaan on uskomista, faniuden leikillisten ominaispiirteiden avulla on mahdollisuus kuopia syrjään sivilisaatioprosessissa sedimentoituneen kehon naamioita¹¹: palauttaa ihminen hetkeksi lapsen maailmaan.

Lapsen suhde maailmaan näyttytyy alkuperäisyydessään

Milla Törmä

EM-triviaa ja muuta vuosien varrelta

Vaikkei fani olisikaan, on jäljempänä esitettyjen asioiden muistamisesta hyötyä, kun keskustelee futisihmisen kanssa. Seuraavassa luodaan pikainen katsaus joihinkin jalkapallon merkkipaaluihin ja syvennyttään kisavuoden kunniaksi EM-historiaan. EM-kisoja voidaan pitää MM-kisoja tasokkaampina; olkoonkin, että jalkapalloa on innolla levitetty maailmalle 1800-luvun lopulta lähtien imperialistisin(kin) ottein. Vanha manner jyllää edelleen FIFA-ranking-listauksen kärkipäässä.

Kiinassa pelataan palloa ainakin jo 200 eaa. Antiikin Kreikassa pelataan Episkyros-nimistä palloa. Brittein saarilla pelataan Folk Footballia tai Mob Footballia ainakin 1300-luvulta lähtien. Pelaamista yritetään tukahdut-

taa erilaisilla kielloilla 1314–1615.

1700-luvulla ja 1800-luvun alussa jalkapallo sivilisoituu Englannin yksityiskouluissa.

1863 perustettu Englannin jalkapalloliitto Football Association eli FA hyväksyy uudet säännöt.

1860-luvun lopulla Skotlannissa kehitetty syöttöpeli yleistyy suosituimmaksi taktiseksi kuvioksi (siihen asti palloa on kuljetettu maaliin).

1871 Englannin cup (FA-cup) aloitetaan.

1885 ammattilaisuus sallitaan Englannissa.

1891 otetaan käyttöön maaliverkot ja rangaistuspotkut; erotuomari siirtyy kentälle ja saa avukseen kaksi rajamiestä.

1904 Kansainvälinen jalkapalloliitto FIFA perustetaan.

1910 Etelä-Amerikan maat pelaavat maanosansa mestaruudesta ensimmäisen kerran.

1912–28 Olympiaturnaukset toimi-

vat MM-kisojen edeltäjinä (olympiakisoihin on kelpuutettu vain amatööriurheilijoita, joten ammattilaisille tarvitaan omat kisat).

1930 Ensimmäiset MM-kisat (Coup de Monde) Uruguayssa; kisat neljän vuoden välein (poislukien vuodet 1942 ja 1946).

1950-luvulla pelaajien palkkiot nousivat jyrkästi televisioinnin sekä eurocupien perustamisen vuoksi. Italialaiset lanseeraavat catenaccio-taktiikan (libero puolustuksen alimpana miehenä).

1954 Euroopan jalkapalloliitto UEFA perustetaan.

1958 loukkaantuneen pelaajan vaihto sallitaan.

1960 Englannin jalkapalloliitto sallii sunnuntaina pelaamisen.

1960 EM-historia alkaa: Euroopan kansojen cup (Coupe d'Europe des Nations) pelataan Ranskassa cup-järjestelmällä. Neuvostoliitto voittaa sankarina maalivahti Lev Jašin, ”Musta hämähäkki”.

kehollisesti avoimena. Kehollisena hän aluksi kurottautuu kohti ympäristöä, käsittelee sitä ja vasta sitten hän voi tulla tietoiseksi siitä, reflektoida sitä ja muodostaa käsitteitä. Tätä olemisemme lähtökohtaa on kutsuttu esiobjektiivisen kehon tilaksi, olevan yhteydessä olemiseksi.¹² Sosialisatiossa kuitenkin ihmisen keho ja liikkuvuus muotoutuu siihen muottiin ja liikkumisen tapaan, joka on yhteistä kaikille, Kenelle Tahansa. Kehon lukemisen avoimuus, josta yksilö ponnistaa, jää hiljalleen taustalle, kun hän rutinoituu erilaisten sosiaalisten roolien, normien ynnä muiden kulttuuristen vaateiden mukaiseksi.¹³

Futiskehon improvisoivasta liikkeestä

Keho on suhteessa maailmaan havainnoissaan ja liikkeissään. Liike (ja liikkuvuus) on ihmisen perussuuntautuneisuutta maailmaan.¹⁴ Kun ihmisen toiminnallisuus on ymmärrettävissä ”kehon keskeltä”, tällöin faniuden käsitteellistäminen voidaan nähdä syntyvän kehon kokemuksista. Kehossani situoidun elämismaailmani, kehoni avulla todellistun maailmassa olevana.

Istuessani jalkapallo-ottelussa kehoni on virittäytynyt pallon liikkeeseen, jota ammattitaitoiset ruumiilliset olennot rytmikkäästi siirtelevät pelikentän alueelta toiselle. Kehoni sulautuu spontaanien eleiden, ilmeiden ja ruumiinasentojen tyylikkaaseen kudelmaan, jota muuttuvat tapahtumien sarjat motivoivat ja inspiroivat. Kehoni elää, kokee – se värisee. Havaintoni liikuttelee tietoisuuttani. Kokemus reagoi käsitteelliseen: pelitilan sosiokulttuuristen koodien ja kuvastojen merkitysten syvälinen tietoisuus käy

vuoropuhelua kehollisen suuntautuneisuuteni, virittyneisyyteni kanssa. Peli avautuu kehostani, kehossani.

Futisvirtuoosikaan ei ajattele kehollaan, hän ajattelee ja toimii kehossaan. Ajattelevat jalat luovat harhautukset ja maalintekopaikat – ne ratkaisevat ottelut. Pelitilan geometriaan ja normistoon valmentautunut urheilijan keho esittäytyy auteuristisimmillaan improvisoiden omiaan – tanssien pallossa. Jaana Parviainen kirjoittaa tanssista Fraleighia lainaten:

”En määrää kehoa liikkumaan taipumalla tästä ja pyörimällä tuosta. En ajattele ’liikkuvani’ ja sitten liiku. Ei. Minä olen tanssi. Sen ajattelemisen on sen tekemistä, ja sen tekeminen on sen ajattelemista.”¹⁵

Jalkapalloilu on koettu futiksen korkeakulttuureissa (Etelä-Amerikka) tanssitaiteeksi. Palloakrobaatit kuten Pele, Garrincha ja Maradona ovat aina olleet yleisönsä yliverkaisia suosikkeja. Juuri sellaisia tähtiä, joita varten stadionien ja kotisalien lehterit illasta toiseen täyttyvät. Liikkeet ja asemat ovat lähtökohtia urheilullisen(kin) tilan lukemiselle. Jalkapallo-ottelussa katsomaan orientoitunut ”fanisilmä” näkee ja kokee kentällä lukuisia sijaintien, liikkeiden ja tyylien variaatioita: se löytää kentältä taistelupareja, jännitealueita (maalintekosektorit), tuuletustyyplejä ja luonnetyyppejä (kovanaamoja, kikkailijoita, hienohelmoja).

Futiksen liike on dynaamista, intensiivistä ja, mikä olennaisinta, improvisatorista. Brasilialaisen futistaiturin Garrinchan käyrät jalat, hoiperteleva liikehdintä ja enakoimaton pallon käsittelykyky on yksi esimerkki siitä kehon estetiikasta ja rytmistä, joka särkee iloisuudellaan ja

1964 EM-Espanja: poliittisesti eristäytynyt Albania pääsee puolivälieriin asti, kun sen karsintapari Kreikka kiellettyy pelaamasta Albanian maaperällä. Kenraali Francon silmien alla isäntämaa voittaa.

1968 EM-Italia: kisojen nimi muutuu Euroopan mestaruuskilpailuiksi (European Championships); cup-järjestelmästä luovutaan ja käyttöön otetaan alkulohkot. Isännät voittavat uusia finaalissa.

1972 EM-Belgia: Saksa liittotasavalta ja Gerd ”der Bomber” Müller juhlistavat, vaikka ennen kisoja bundesliigassa paljastunut lahjuskandaali on kutistunut saksalaista pelaajatarjontaa.

1970-luvulla hollantilaiset lanseeraavat totaalinen jalkapallo -taktiikan (pelaajilla vapaat roolit liikkuu ympäri kenttää).

1976 EM-Jugoslavia: finaalissa arvokisojen voitto ratkaistaan ensi kerran rangastuspotkukilpailulla kun Tsekko-

slovakia voittaa Saksan Itv:n.

1980 EM-Italia: lopputurnaus laajenee 8 joukkueeseen, eikä välieriä pelata. Lohkovoittajat menevät suoraan finaaliin, jossa Saksan Itv juhlii.

1984 EM-Ranska: kisat murtautuvat laajemmankin yleisön tietoisuuteen, kun UEFA ottaa käyttöön välieräottelut. Isäntämaa kahmii pystin itselleen.

1988 EM-Saksan Itv: Hollanti voittaa. Sivumakuna lukuisat väkivaltaisuu-

det. 1989 pelikengät eli nappikset tulevat pakollisiksi virallisissa otteluissa.

1992 EM-Ruotsi: UEFA evää YK:n linjaa noudattaen Jugoslavian osanoton ja näin yllätysvoittaja Tanska pääsee kisoihin. Saksa pelaa yhtenäisenä joukkueena ja Neuvostoliiton sijaan kentällä juoksee Itsenäisten valtioiden liiton IVY:n pelaajia.

1992 Barcelonan uudessa pelipaikassa on valkoinen raita, joka aiheut-

taa suuren kohun – onhan se vastustaja Realin väri ja edustaa katalonialaisille Madridin hallintoa. Barçan padoissa ei ole mainoksia.

1992-93 Englannin valioliiga (vastaa Suomen veikkausliigaa) käynnistyy.

1995 Bosman-sopimus lisää pelaajien oikeuksia vaihtaa seuraa.

1996 EM-Englanti: Euroopan mulistusten tuloksena karsintoihin osallistuu 47 maata, joista kisoihin pääsee 16. Ensimmäiset jalkapallon arvokisat internetissä ja ensimmäistä kertaa käytössä ollut ns. kultainen maali tuli finaalissa, jossa Saksa voitti Tsekin.

2000 EM-Hollanti & Belgia: Jännittävien otteluiden sarjan kruunaa finaalissa, jossa vuoden 1998 MM-voittaja Ranskaa kaataa Italian kultaisella maalilla.

2004 EM-Portugali: kuluvaan vuoden suurimpia mediatapahtumia. Aloituspotku 12. kesäkuuta.

eloisuudellaan olympiaanisen symmetrisen liikkeen, suoritusihanteen esteettiset rajat. Garrinchan alkuvoimaisessa kehossa maailma leikkii: sen pilkkanauru kohdistuu mekanistista suorittamisen ideologiaa manifestoivalle arkiselle olemiselle, epävarsinaistuneen kehon kulttuurisille rakenteille. Garrinchan keho – harhautuksineen – vastaa aina odottamattomalla tavalla. Garrincha purkaa kehon yksikasvoisuuden ikeestä: antaa sille villiä, dionyysistä elinvoimaa. *It's poetry in motion*. Tai kuten Pasolini toteaa:

”Jalkapallo on merkkien järjestelmä, siis kieli [...]. On jalkapalloa, jonka kieli on proosaa, ja jalkapalloa jonka kieli on lyriikkaa. Gianni Rivera pelaa proosajalkapalloa, mutta lyyristä. Myös Sandro Mazzola on proosapelaaja, mutta Riveraakin lyyrisempi. Silloin tällöin hän jättää proosan ja luo pari säkenöivää säettä. Jalkapallossa on hetkiä, jotka ovat puhdasta runoa: maalinteon hetket. Jokainen maali on oivallus, ratkaiseva muutos käsikirjoituksessa, odottamaton tapahtuma, salamanisku, yllätys, käänne – kuin runon sana. Serie A:n paras maalintekijä on vuoden runoilija.”¹⁶

Kehon lyyristen liikesarjojen avulla suorituksen ideaalinen mielikuva asetetaan kyseenalaiseksi. Yksi futiksen suosion selittäjistä on nimenomaan viheriöllä spontaanisti muotoutuva taiteilijuus, mutta myös ylipäänsä koko lajimuotoon liittyvät yllätyksellisyyden momentit. Vaikka jokainen peli perustuukin saman perusasetelman toistoon, standardimitoitetuille, erehdyttävästi toisiaan muistuttaville homegeenisille urheilukentille, niin jokainen peli on tiettyssä mielessä uniikin improvisaatio. Urheilun draama ei ole fiktiivisen draaman tavoin käsikirjoittajien lukkoonlyömä ja esiintyjien ennalta tulkitsema näytelmä.¹⁷ Urheilu sisältää yllätyksellisyyden kiehtovan elementin. Parhaatkin joukkuepelien asiantuntijat erehtyvät toistuvasti arvioidessaan tulevien otteluiden voimasuhteita.

”Opin ettei pallo tule koskaan sieltä mistä sen odottaa tulevan. Se auttoi minua paljon elämässäni, ennen kaikkea suurkaupungeissa, missä ihmiset eivät yleensä ole sitä, mitä sanovat olevansa” (Albert Camus maali-vahtivuositään)¹⁸

Ilmaisuvoimaisen futisartistin improvisaatio kerii auki epävarsinaisuuden naamioita ja kutsuu oivaltamaan – varsinaistumaan. Taitavuudellaan futiskeho muistuttaa ”eletystä kehosta”. Eletyn kehon kokemus on primaarinen tieteellisesti standardoituun objektikehoon nähden: keho rakenteineen ja ominaisuuksineen on joka tapauksessa jo olemassa ennen kuin siihen stigmatoidaan yleispäteviä, tieteellisesti objektiivituja lainalaisuuksia.

Liikkuvuus, yhtenä ihmisen maailmassa olemisen tapana, on intentionaalisuuden perusominaisuus: keholla on olemuksellinen taipumus toimintaan ja liikkumiseen. Kehon aktiivisen tekemisen kautta ihminen ottaa ympäröivää todellisuutta haltuunsa, mikä monismien periaatteen mukaisesti on samanaikaisesti myös tajunnallista. Tietoisuus on suuntautunut maailmaan kehon välittämänä: tietoisuus on kokemus kehon toiminnallisesta kyvykkyydestä, ns. operatiivisesta intentionaalisuudesta eikä ajattelutoiminnasta.¹⁹

Futiskehon (tietoisuudesta riippumaton) autonomisuus todistaa oikeaksi sen ontologisen perusolettamuksen, että ihminen kokonaistuneena, ykseytenä todellistuu maailmassa ulottuvuutena ja ajatteluna.

Yhdessä värähtelevistä kehoista

Emme koe kehoamme vain yksityisesti: se on myös sosiaalinen. Tällaisena keho näyttäytyy sekä muille faniheimon jäsenille että pelikentän toimijoille yhtenäisesti peliin eläytyvänä kannattajamassana. Kun yleisö ja pelaajat kohtaavat toisensa, molemmat osapuolet tuntevat itsensä näkeväksi (koskettajaksi) ja nähdyksi (kosketetuksi): koskettaminen ja näkeminen ovat myös kosketettuna ja nähtynä olemista. Fanit ja pelaajat ikään kuin sulautuvat samaan maailmaan, jossa ne toisiaan täydentävinä kokonaisuusina edellyttävät toisiaan.²⁰ Ottelutapahtuman kokemusta voisi verrata intiimiin rakkaussuhteeseen, jossa rakkauden ollessa kiihkeimmillään ulkopuolinen maailma lakkaa olemasta. Rakastavaiset näkevät vain toisensa ja nauttivat jaetusta kokemuksestaan.²¹

Martin Buberin filosofian perussana on Minä–Sinä, joka kuvastaa lähinnä ihmisen olemuksen kokonaistumista siinä kohtaamisessa, jossa minän ja sinän välillä ei ole pyrkimystä, pyydetä ja ennakoitua; on vain pyhä läsnäolevuus, yhteys. Aito, tosi dialektiikka on minän ja sinän välistä dialogia. Minä–Sinä maailmassa yhteys aikaan ja paikkaan hämärtyy.²² Faniuden tutkija Harri Heinonen on todennut, että pelin seuraaminen tuottaa elämyksiä, joita voidaan kuvata katarttisiksi: tunne omasta itsestä voi hävitä, ajantaju hämärtyä ja ennen kaikkea maallisen elämän murheet unohtuvat.²³

Fanien piirissä toisten kannattajien keholliset eleet ja ilmeet ohjaavat minun tulkintaani heidän (nomadisesta) tietoisuudestaan, johon minulla ei ole suoraa pääsyä. Toisen ihmisen kehollinen kokonaisuus – hänen ryhtinsä, tapansa kävellä, liikehtiä, ilmehtiä, hänen pukeutumis- ja hiustyyliinsä, ruumiin muotonsa ja asentonsa, ylipäänsä hänen kehollinen kokonaishahmonsä – yhtyneenä hänen puheisiinsa auttavat minua tulkitsemaan, millainen hän oikeastaan on ihmisenä ja fanina.²⁴ Viikonloppuisin monet pelitilat – stadionit ja kantakuppilat – toimivat fanien totemistina kokoontumispaikkoina, seremoniakokkeuksina perinteisten kulttipaikkojen (temppeleiden ja kirkkojen) sijaan. Faniloissa kehollisia tunteita jaetaan toisten samankaltaisten kesken, ”värähdellään yhdessä”: ihmiset itkevät, nauravat, taputtavat käsiään, tömistelevät jalkojaan yhdessä yhteen ääneen.²⁵ Fanitapaamisissa harrastetaan myös ns. fanipuhetta, jolla on tapana mitata elämäntapafanin aitoutta.

Kehollista yhdessä tuntemisen elämyksellisyyttä voidaan havainnollistaa myös karnevaalin käsitteellä. Karnevaalit ovat – erotuksena virallisista juhlista – ikään kuin vapautumista hallitsevasta totuudesta ja vallitsevasta järjestyksestä, nautinnollisimmillaan kaikkien hierarkkisten suhteiden, normien ja kieltojen tilapäistä kumoamista. Karnevaalissa ovat yhtäaikaisesti osallisena sekä esiintyjät että katsojat. Nauretaan ja surraan yhdessä.²⁶ Karnevaalin aikana yksilöiden sosiaaliset asemat ja statukset unohtuvat, joten kuka tahansa voi inspiroida yhteenkuuluvuuden tunnetta ja antaa

alkusysäyksen esimerkiksi kannustuslaulujen hoilaamiseen tai vastustajille buuaamiseen.

Karnevaaliaikana vallitsee erityinen ihmisten välisen vapaan tuttavallisen kontaktin muoto²⁷, joka on kuitenkin luonteeltaan villiä ja dionysista. Michel Maffesolin mukaan urheilun karnevalistisissa juhlissa Dionysoksen, satakasvoisen jumalan, ailahtelevainen leikin ja kaksimielisyyden myytti syntyy uudelleen²⁸: toiseuden rooli herää eloon epävarsinatuneeseen elämäntapaan jäykistyneen sosiaalisen kentän sisällä. Monet addiktiiviset riippuvuus-suhteet syntyvät juuri dionysisten kokemusten (kehollisen) mieleenpalauttamisen tarpeesta. Mahdollisuus arjesta irtaannuttavaan ekstaasiin, huumauttavalle ”tripille”, jossa kuljettajana toimii futis-kehon liikkeen ymmärrys ja mielen sankka fanikuvasto, reflektoi tavallaan parasta mahdollista, optimaalista kokemusta. Tällaisten kokonaisvaltaisten kokemusten kiihkeydessä ylitse muiden ovat paikallissottelut. Paikallissottelun (esim. Glasgow Rangers ja Celtic) merkitys on olennainen tekijä fanin paikantaessa omaa spatiaalista asemaansa ja merkitystään yhteisössään.²⁹

Fanit ovat esityksen ja sen tunnelman aktiivisia osallistujia laulukoroineen, taputusrytmeineen, kasvomaalauksineen ja fanipaitoineen. Performanssin aikana fanit elävät vahvasti pelikentän tapahtumissa mukana ja tunnistavat näytelmän rakennetta koossa pitävän, lajityypille ominaisen kulttuurisen kuvakoodiston. Esimerkiksi tietyt pelin tuoksinassa havaitut (ylilyövät) eleet, ilmeet ja asennot hyväksytään, mutta ”näyttelemineen” on ankarasti kiellettyä: pelaaja, joka ”filmaa”, kalastelee vapaa- ja rangaistuspotkuja liioittelevilla kaatuiluillaan ja nurmikolla pyörimisellään, sijaitsee näyttelijätyön arvostusasteikossa alhaisimpana. Bart-hesin sanoin silloin yleisö huutaa: ”teeskentelyä!”³⁰ ei siksi, että se kaipaisi kärsimystä, vaan siksi, että se paheksuu keinotekoisuutta. Todelliset futisfanit osaavat lukea pelikentän kehollisia viestejä ja nauttia, ihailla sekä antaa arvoa viihdyttäjilleen.

Lopuksi – doksaalisesta fanikäsitteestämme

Fanius on monikäyttöinen, ilmaisuvoimainen käsite, joka urheiluun kytkettynä harvoin tunnustetaan kuuluvaksi ’korkean kulttuurin’ alueelle. Perinteisesti fanit on nähty ylipainoisina, passiivisina, olutta kittaavina sohvaperunoina. Urheilun seuraamisella, samoin kuin populaarikulttuurillakin, on ollut suhteellisen alhainen status kulttuurin muotona; ne on nähty kansan syvien rivien harrastuksena, jotka eivät vaadi juurikaan kulttuurista pääomaa tai kompetenssia.³¹ Urheilun kieltä on luettu universaalisti: sportin kielioppi on koettu rahvaana, niin yksinkertaisena, että sen seuraaminen ei vaadi minkäänlaisia kulttuurisia tietoja ja taitoja.

Näin myös jalkapalloseuraan sidoksissa oleva fanius on käsitetty sellaisena ’matalan kulttuurin’ alueena, jossa urbaanit (jätkä)heimot on ymmärretty kritiikittä ja passiivisesti idoleitaan ihailevina monoliitteina. Sen sijaan ’korkeamman kulttuurin’ muotojen kuten oopperan, tanssin tai (taide-)elokuvan suurkuluttajat, ’friikit’, on arvioitu – ainakin arkisemmassa keskustelun kontekstissa – yksilöllisemmiksi ja älyllisemmiksi. Kulttuuriharrasteiden hierarkian perustana ovat olleet muun muassa tilassa olemisen

kulttuuriset ja esteettiset koodit tapojen, tyylien ja eleiden hienovaraisuudesta. Alexandre Dumas kuvaa kirjassaan *Monte-Criston kreivi* erinomaisesti 1800-luvun aikaista oopperaesityksen yleisön käyttäytymisiä ja reaktioita:

”Jokainen puheli omista asioistaan, rakkaudestaan, nautintoistaan, seuraavana päivänä alkavasta karnevaalista, välittämättä esiintyjistä tai oopperasta muuta kuin määrähetkinä, jolloin jokainen kääntyi, joko kuulakseen osan Cosellin resitatiivista, taputtaakseen käsiään Morianin loistavalle laululle tai huutaakseen ’hyvä’ Spechille. Sen jälkeen yksityiset keskustelut alkoivat uudelleen.”³²

Pelkistään voidaan sanoa, että oopperassa käyminen on säilyttänyt nykypäiviin asti performatiivisen, sosiaalisen näytelmän speaktaakkeliluonteensa. Olla paikalla, pintaistua, näyttää kuuluvansa yhteisöön(sä) on tärkeämpää kuin aidon fanin tavoin ymmärtää maailmaansa, olemistaan maailmassa. Siinä missä ooppera koetaan vain eliitin erottautumispyrkimyksenä tai löpöttelevien seurapiirien kohtaamispaikkana, huippu-urheilu ymmärretään helposti samaan tapaan valmiiksi annettuihin, tavanomaisten käsitysten keskiarvoja myötäillen (doksaalisesti) vain kaupallisena viihteenä: estetisoidujen ruumiiden markkinakarsinana, jota laumasielut piirittävät nähdäkseen suosikkinsa livenä.

Urheilusta välittyvä (kehon) kieli on enemmänkin universaalia niille, joiden havaintokyky tuottaa kohteestaan vain vähän nautintoa. Samoin kuin esimerkiksi oopperan, tanssin tai elokuvan asiantuntijalla, myös futisfanilla on hallussaan lukuisia havainto- ja arvostusvälineitä, jotka sallivat hänen nähdä paljon sellaista, mitä maallikko ei esitystä seurattessaan näe.³³ Lajin hienovaraisten kulttuuristen ja kehollisten nyanssien tajuaminen antaa fanille pelistä enemmän kuin satunnaisesti otteleva seuraavalle urheilun kuluttajalle.

Osallistuvan filosofian tematiikkaa seuraten voimme olettaa, että tiettyä urheilumuotoa harrastamattoman henkilön kuvaus lajin ominaispiirteistä ja tilan tunteesta on hyvin erilainen kuin elämäntapafanin persoonallinen näkemys. Fanikulttuurista sivulla olevan asenteessa subjektiivinen, nomadinen, eletty kokemuksellisuus helposti syrjäytyy ja havaintomatriisissa nojaututaan doksaalisiin teorioihin ja niiden kanonisointiin. Tosifani kuitenkin elää dialogisessa suhteessa maailman kanssa – ”maisema puhuttelee subjektiviteettia”. Näin ollen fanin kehollisesta situaatiosta kumpuavat kokemukset ovat fanikulttuurin tutkimukselle varmasti samassa määrin löytämisen arvoisia kuin tavanomaisemmatkin huippu-urheilun kaupallisuutta reflektoivat fanidiskurssit.

”Minä olen tämä
sinä olet toista
ääretöntä ja erilaista
minä näen sinussa
ja minä näen toisin.

maailma on tässä
sinä olet enemmän
sinun kosketuksesta syntyy minun maailmani.”

(nastolalainen West Ham -fani kaukorakkaudestaan)

Viitteet

1. Artikkelissa esille nostettu elämäntapafanin käsite viittaa sellaiseen faniuteen, jossa suosikkijoukkueen seuraaminen on luonteeltaan uskonnon tapaan elämää ohjaileva (ks. Kolamo 2002). Vaikka fanius voidaan ymmärtää elämäntapana, kulttuurintutkija Lawrence Grossberg (1995) on muistuttanut, että yksilön identiteetti ei koskaan rakennu pelkästään faniuden ympärille. Fanius antaa identiteetille omaperäistä sävyä ja väriä. Nicholas Abercrombie ja Brian Longhurst (1998) ovat luokitelleet faneja eri ryhmiin heidän sitoutumisen asteen mukaan tyyliin ”kuluttaja-fani-kultisti-entusiast-pientuottaja”.
2. Termillä nomadi halutaan korostaa elämäntapafaniuden henkilökohtaisuutta. Nomadisuus tulisi ymmärtää vahvasti omaan joukkueeseen sitoutuneena faniuden olomuotona, jossa nomadille ominainen vaelteleisuus näyttäytyy ”liikkuvina mielenlaatuina”: elämäntapafanius on jatkuvaa elämäntilan tulkintaa, reprojektioitumista.
3. Koski 1991, 75.
4. Artikkelin ensisijaisina inspirantteina ovat toimineet Buber 1999, Husserl 1995, Heidegger 2000 ja Merleau-Ponty 1986.
5. Ruumiinfenomenologisina inspirantteina ovat toimineet mm. Heinämaa 1996, Klemola 1998, Koski 1991, Parviainen 1994 ja Värrä 1990.
6. Faniteksteistä artikkelini ovat vaikuttaneet mm. Grossberg 1995, Heinonen 2000, 2001, Kolamo 2000, 2002 ja Maffesoli 1995.
7. Vaikka tässä keskitytäänkin jalkapalloiluun, se ei tarkoita sitä, ettei muistakin huippu-urheilun muodoista ja sisällöistä voisi löytää filosofisia lähestymistapoja.
8. Hornby 2000, 24–27. Tykkimies on valioliigajoukkue Arsenalin kannattaja. Arsenalin lempinimi on ”The Gunners”.
9. Parviainen 1994, 21 & 46.
10. Saresma & Kovala 2003, 10–13.
11. Norbert Elias ja Eric Dunning 1986 ovat kirjoittaneet sivilisaatioprosessista, jossa he muun muassa kuvaavat sitä, kuinka keskiaikainen, mielialansa karusti ilmaiseva vapaa soturi rauhoittuu barokin hovimieheksi. Hoveista lähtevän esimerkin mukaisesti yksilön käyttäytymistä kontrolloidaan tietynlaisella etikettisäännöstöllä.
12. Parviainen 1994, 18 & 79.
13. Klemola 1998, 77.
14. Parviainen 1994, 22.
15. *Ibid.*, 25.
16. Pasolini-sitaatin lähde on kirjailija Jukka Pakkasen artikkeli *Veikkaaja*-lehdessä. ”Poetry in motion” -lausuma on puolestaan Englannin valioliigajoukkue Boltonin fanien nimitys nigerialaiselle tähtipelaajalleen Jay-Jay Okochalle.
17. Heinonen 2001, 17.
18. Sit. Galeano 2000, 72.
19. Koski 1991, 70.
20. Värrä 1990, 15–18.
21. Määttä 1999, 44.
22. Buber 1999.
23. Heinonen 2001, 17.
24. Värrä 1990, 21–22.
25. Maffesoli 1995, 89.
26. Bahtin 1995, 9–13.
27. *Ibid.*, 12.
28. Maffesoli 1995, 92.
29. Kolamo 2002, 26.
30. Barthes 1994, 25.
31. Heinonen 2000, 340; 2001, 16–17.
32. Dumas 1911/1989, 202; ks. myös Riikonen 2001, 418–32.
33. Heinonen 2000, 343.

Kirjallisuus

Abercrombie, Nicholas & Brian Longhurst, *Audiences. A Sociological Theory of Performance and Imagination*. Sage, London & Thousand Oaks & New Delhi 1998.

Bahtin, Mihail, *Francois Rabelais. Keskiajan ja renessansin nauru*. Suom. Paula Nieminen & Tapani Laine. Taifuuni, Helsinki 1995.

Barthes, Roland, *Mytologioita. (Mythologies, 1957)*. Suom. Panu Minkkinen. Gaudeamus, Helsinki 1994.

Buber, Martin, *Minä ja Sinä (Ich und Du, 1927)*. Suom. Jukka Pietilä.

Puoliaika-kommentti

Kun puhutaan jalkapallosta, ovat pelikentät tai stadionkolossit harvemmin mielenkiinnon kohteena; niihin kiinnitetään huomiota yleensä vain silloin, kun jokin (yleensä kentän nurmipinta) ei ole kunnossa. Itse peliin vertaukset haetaan joko sodasta tai taiteesta, stadionista tulee kirkkoja, joihin uskavaiset matkaavat ehtoollisrituaaliinsa.

Kun isoveljeni kavereineen antoi pallolle kyytiä, sain alle kouluikäisenä luvan seurata tapahtumia näyttämön fyysisenä osana. Tosin en ollut kovinkaan luotettava maalitolppa – kun kierreinen kanuuna rangaistusalueen rajalta tuli kohti, minä vaistomaisesti väistin. Ja liian lyhytkin olin kunnan tolpaaksi. Vaarattomampaa oli brittimatsien seuraaminen televisiosta lauantaisin, jolloin haaveilin stadioninsi-

nöörin urasta.

Pyhättöjen suunnittelijaa minusta ei kuitenkaan tullut, mutta elämä on edelleen mielenkiintoisempaa parillisina vuosina. Arkielämyksiä tarjoaa naa-

puritontilla sijaitseva ”Mansen High-bury”. Pelejä seuraan joko katsomosta tai kotoa: ikkunasta näkyy 80% kentästä ja parvekkeen puolelta kurottaen toinenkin maali.

- WSOY, Helsinki 1999.
- Dumas, Alexandre, *Monte-Criston kreivi (Le comte de Monte-Cristo, 1844–5)*. Suom. Jalmari Finne. Otava, Helsinki 1911/1989.
- Elias, Norbert & Eric Dunning, *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Blackwell, Oxford 1986.
- Fraleigh, Sondra Horton, *Dance and the Lived Body. A Descriptive Aesthetics*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 1987.
- Galeano, Eduardo, *Jalkapallo valossa ja varjossa (El fútbol a sol y sombra, 1995)*. Suom. Jukka Koskelainen. Gummerus, Jyväskylä 2000.
- Grossberg, Lawrence, *Mielihyvän kytkemät. Risteilyjä populaarikulttuurissa*. Suom. Juha Koivisto et al. Vastapaino, Tampere 1995.
- Heidegger, Martin, *Oleminen ja aika. (Sein und Zeit, 1927)*. Suom. Reijo Kupiainen. Vastapaino, Tampere 2000.
- Heinonen, Harri, Mediaviliteistä urheilufaniutta paikantamassa – jälkiperäisiä intohimoja, yhteisöllisyyttä ja selviytymistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 4/00, 340–54.
- Heinonen, Harri, Meissä kaikissa asuu pieni fani. *Voltti – taiteen ja urheilun kohtaamisia*. 2001, 16–19.
- Heinämaa, Sara, *Ele, tyyli ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfilosofia ja sen merkitys sukupuolikäsitteille*. TammerPaino, Tampere 1996.
- Hornby, Nick, *Hornankattila (Fever Pitch, 1992)*. Suom. Jukka Jääskeläinen. WSOY, Helsinki 2000.
- Huizinga, Johan, *Leikkivä ihminen. Yritys kulttuurin leikkiaineksen määrittämiseksi (Homo ludens, 1944)*. Suom. Sirkka Salomaa. WSOY, Helsinki 1984.
- Husserl, Edmund, *Fenomenologian idea (Die Idee der Phänomenologie, 1907)*. Suom. Juha Himanka, Janita Hämäläinen & Hannu Sivenius. Loki, Helsinki 1995.
- Klemola, Timo, *Ruumis liikkuu – liikkuuko henki? Fenomenologinen tutkimus liikunnan projekteista*. Tampereen yliopisto 1998.
- Kolamo, Sami, Sotkamon Jymyn pesäpallomenestys ja paikan tunne. *Terra* 4/00, 249–54.
- Kolamo, Sami, Futisfanius ja tunteen kulttuuri. Yhteisöllistä draamaa median konstruoinnalla näyttämöllä. *Kulttuurintutkimus* 2/02, 19–28.
- Koski, Tapio, *Liikunta ja kehollisuus perenniaalisessa filosofiassa. Fenomenologinen tutkimus liikunnan merkityksestä ihmisen kokonaistumisena*. Tampereen yliopisto 1991.
- Maffesoli, Michel, *Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista (La contemplation du monde, 1993)*. Gaudeamus, Helsinki 1995.
- Merleau-Ponty, Maurice, *Phenomenology of Perception (La phénoménologie de la perception, 1945)*. Engl. Colin Smith. Routledge & Kegan Paul, London 1986.
- Määttä, Kaarina, Rakastumisprosessi ja rakkaus kriisi. Teoksessa Sari Näre (toim.), *Tunteiden Sosiologia I*. Karisto, Hämeenlinna 1999, 36–53.
- Parviainen, Jaana, *Tanssi ihmisen eksistensissä. Filosofinen tutkielma tanssista*. Tampereen yliopisto 1994.
- Riikonen, Hannu K., Robert Paholainen eli ooppera ja karnevaali Monte-Criston kreivissä. Teoksessa A. Koivunen, S. Paasonen & M. Pajala (toim.), *Populaarin lomo – mediat ja arki*. Turun yliopiston Digi-paino, Turku 2001, 418–32.
- Saresma, Tuija & Urpo Kovala, Kultit. Teoksessa T. Saresma & U. Kovala (toim.), *Kulttikirja*. Gummerus, Jyväskylä 2003, 9–21.
- Veikkaaja*, n:o 44, 2003.
- Väri, Veli-Matti, Liha kokoavana kokemuksena, Teoksessa Juha Varto (toim.), *Liikunnan filosofia eri tarkastelukulmia*. Tampereen yliopisto 1990.

Paikan päällä olemista puoltaa kokonaisvaltainen kokemuksellisuus. Tammelan pienstadion onkin eri asia kuin esim. Helsingin olympiastadion, joka on urheilustadion. Siellä intiimin tunnelman muodostumista hankaloittavat juoksuradat kentän ja katsomon välissä.

Stadionien suunnittelussa keskiöön nousevat ihmismassojen joustava liikkuminen ja turvallisuus. Pelaajien tarpeisiin kuuluvat suorituspaikan ja liikkumisen lisäksi keskittymisrauha. Katsojia varten tarvitaan jäsenneityt reitit katsomoon sekä perustarpeiden turvaaminen (ravinto ja saniteetitilat). Stadion suojaa säänvaihteluilta sekä takaa esteettömän näkyvyyden ja kuuluvuuden. Rakennelma on pieniskaupunki kaupungissa, ja huolto- tarpeet ovat sen mukaiset. Stadioneista on nykyisin tullut valtavia tv-studioita. Kaiken aktiviteetin jälkeen areena näyttää toiset kasvonsa: tyhjänä se on

hiljainen ja orpo.

Vaan ei täysin hiljainen. Useilla stadioneilla on takanaan tapahtumarikas historia. On totta, että ne ovat rakennuksia siinä missä muutkin: myös Manchester Unitedin kotikenttä Old Trafford kärsi pahoin toisen maailmansodan pommituksissa. Mutta juuri menneistä niiden identiteetti muodostuu, ne kantavat merkityksiä ja muistuttavat, toimivat omatuntona. Jalkapallostadion on ollut se paikka, jossa ensimmäisenä nähtiin Baskimaan lippua kannettavan niin, ettei virkavalta rusikoinut kantajia. Vuoden 1974 MM-karsinnoissa Neuvostoliitto kieltäytyi pelaamasta Chilen kansallisstadionilla, joka vähän aikaisemmin oli toiminut keskitysleirinä ja teloituspaiikkana.

Osa 1900-luvun alkupuolen stadioneista mm. Ranskassa ja Englannissa on enemmän tai vähemmän rapistuneita. Ne ovat kapasiteetiltaan liian pieniä nykytarpeisiin, ja kaupunkira-

kenteen sisällä erityisesti liikenne- ja pysäköimisongelmat ovat nykypäivää. Espanjassa on rakennettu suuria stadionkeskuksia kaupunkirakenteen laitamille; olemukseltaan ne muistuttavat meikäläisiä hypermarketteja kehäteiden varrella. Esimerkiksi Barcelonan Camp Nou veti suurimmillaan yli 120 000 katsojaa – piippuhyllyltä tarvitsi kiikarin nähdäkseen kentälle.

Montevideon Estadio Centenario rakennettiin ensimmäisiä MM-kisoja varten ja vuodesta 1930 lähtien siellä on pelattu monia merkittäviä pelejä. FIFA onkin nimennyt sen maailman jalkapallon muistomerkiksi. Jalkapallon kotina on kuitenkin pidetty Lontoon Wembleytä kaksoistorneineen (1923–99). Nähtäväksi jää, tuleeko Uudesta Wembleystä jalkapallon Uusi Koti, kun se vuonna 2006 valmistuu.

Milla Törmä